

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ

INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION OF UKRAINE: PROBLEMATIC ASPECTS OF DEVELOPMENT

Мороз О.С.

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри «Менеджмент організацій
та управління проектами»,
Інженерний інститут
Запорізького національного університету

Moroz Oleg

Candidate of Economic Sciences, Docent,
Professor of the Department "Management Organizations
and Project Management"
Engineering Institute
of Zaporozhye National University

У зв'язку з прискоренням темпів реалізації європейських інтеграційних прагнень України дослідження процесів її міжнародної інтеграції набувають особливої актуальності. Метою статті є характеристика наявних та можливих проблемних аспектів розвитку міжнародної економічної інтеграції України у цілому та європейських інтеграційних процесів зокрема, що мають суттєвий вплив на подальший розвиток як економіки України, так і громадянського суспільства країни у цілому. Участь України в процесах міжнародної економічної інтеграції є об'єктивною закономірністю включення її економіки в систему міжнародного поділу праці. При цьому у статті увага приділяється не тільки необхідності визначення шляхів та напрямів інтеграції, передумовам її проведення, виникаючим складностям та суперечностям у цьому процесі, а й можливостям України в процесі її міжнародної інтеграції за рахунок наявних конкурентних переваг та певних загроз і ризиків інтеграції для економіки країни, пов'язаних із проблемними чинниками існуючого стану економіки та особливостям її розвитку. Крім того, зазначено про необхідність дотримання визначених принципів розбудови міжнародної економічної інтеграції України, а також методів забезпечення реалізації та підходів до її втілення на практиці.

Ключові слова: інтеграція, переваги, передумови, проблеми, протиріччя, розвиток, економіка.

В связи с ускорением темпов реализации европейских интеграционных устремлений Украины исследования процессов ее международной интеграции приобретают особую актуальность. Целью статьи является характеристика имеющихся и возможных проблемных аспектов развития международной экономической интеграции Украины в целом и европейских интеграционных процессов в частности, имеющих существенное влияние на дальнейшее развитие как экономики Украины, так и гражданского общества страны в целом. Участие Украины в процессах международной экономической интеграции является объективной закономерностью включения ее экономики в систему международного разделения труда. При этом в статье внимание уделяется не только необходимости определения путей и направлений интеграции, предпосылкам ее проведения, возникающим сложностям и противоречиям в этом процессе, но и возможностям Украины в процессе ее международной интеграции за счет имеющихся конкурентных преимуществ и определенных угроз и рисков интеграции для экономики страны, связанных с проблемными факторами существующего состояния экономики и особенностям ее развития. Кроме того, указано на необходимость соблюдения определенных принципов развития международной экономической интеграции Украины, а также методов обеспечения реализации и подходов к ее воплощению на практике.

Ключевые слова: интеграция, преимущества, предпосылки, проблемы, противоречия, развитие, экономика.

Due to the acceleration of the pace of implementation of the European integration aspirations of Ukraine, the study of the processes of its international integration becomes of special urgency. The purpose of the article is to describe the existing and possible problematic aspects of the development of international economic integration of

Ukraine as a whole and European integration process, in particular, which have a significant impact on the further development of both the Ukrainian economy and the civil society of the country as a whole. The article focuses on the analysis of Ukraine's historical experience in international integration (within the framework of functioning of the common state in the form of the union of several countries), as well as the reintegration and destruction of its international relations, as well as the results and consequences of these processes. However, it is recognized that Ukraine's participation in the processes of international economic integration is an objective regularity of the inclusion of its economy into the system of international division of labor. The necessity of determining the ways and directions of Ukraine's integration into the world economy and defining a list of possible prerequisites, which are necessary for integration measures, are indicated. In particular, attention was paid to the emergence and dynamic development of international economic relations and the relations and relations between individual subjects of economic relations in a united country. Attention is also paid to the existence of obvious and possible complexities and contradictions, as well as inconsistencies between individual interests that arise between the countries participating in the integration process and the search for ways to coordinate positions to meet (to a certain extent) the national interests of each of these countries. The article also describes the characteristics of certain opportunities of Ukraine in the conditions of its international economic integration, which creates its competitive advantages in relation to the countries-participants of integration processes. The threats and risks to its economy existing in the process of Ukraine's international integration are also mentioned, which are connected with the existing problematic factors as the current state of the economy of the country, as well as the peculiarities of its development. Particular attention is paid to the necessity of observing certain principles of developing the international economic integration of Ukraine, as well as methods of ensuring its implementation and approaches to its implementation in practice.

Key words: *integration, advantages, prerequisites, problems, contradictions, development, economy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Серед основних засад реалізації зовнішньої політики України, визначених на законодавчому рівні, зокрема, передбачається забезпечення всебічної інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір та остаточне набуття Україною повноцінного членства в Європейському Союзі [1]. Інструментом практичної реалізації європейських та євроатлантичних інтеграційних прагнень української влади є її зусилля щодо всебічної реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у цілому та передусім реалізація зусиль щодо економічної частини Угоди [2] шляхом проведення внутрішньої економічної та бюджетно-фінансової політики аналогічно до європейських країн. У зв'язку з прискоренням темпів реалізації європейських інтеграційних прагнень владних кіл України з урахуванням існуючих геополітичних відносин, що складаються навколо країни, та політичних подій, які відбуваються всередині нашої країни, дослідження, що пов'язані з процесами формування та регулювання розвитку як економічного простору країни у цілому так і її регіонів зокрема, а також вплив на них економічних аспектів міжнародних інтеграційних процесів, що охоплюють Україну і впливають на її розвиток, набувають особливої актуальності. Крім того, економічні позиції України в процесах економічної інтеграції характеризуються значними проблемами в розвитку її промисловості, низьким рівнем інвестицій практично в усіх сферах економіки країни, недостатньою конкурентоспроможністю значної кількості товарів (послуг, робіт) вітчизняного виробництва, що зумовлює низький попит на них як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках світової економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питанням формування теорії міжнародної економічної інтеграції та практичної її реалізації присвячено дослідження таких учених-економістів, як Г. Грубель, П. Ллойд, Б. Квасмі, С. Фаусті, Б. Балашші, Е. Хекшер та ін. Серед українських дослідників, що займаються питаннями розвитку пріоритетних напрямів міжнародної економічної інтеграції України, врахування особливостей, переваг та зисків, а також можливих проблем та ризиків її міжнародної економічної інтеграції в різноманітних напрямках та формах, слід відзначити В.М. Геєця, А.С. Гальчинського, Ю.В. Макогона, В.Р. Сіденко, І.З. Сторонянську, О.С. Шнипко та ін. [3]. Незважаючи на доволі широкий спектр досліджень міжнародної економічної інтеграції, враховуючи практичну важливість вирішення зазначених питань для України та актуальність їх дослідження, висвітлення наявних та можливих економічних проблемних аспектів європейської інтеграції України потребують, на нашу думку, подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є характеристика наявних та можливих проблемних аспектів розвитку міжнародної економічної інтеграції України у цілому та європейських інтеграційних процесів зокрема, що мають суттєвий вплив на подальший розвиток як економіки України, так і громадянського суспільства країни у цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Україна за площею території та кількістю населення є однією з найбільших країн Європи, країною зі значним економічним потенціалом, який підтверджується як завдяки її географічному розташуванню, так і наявним

промисловим комплексам, аграрному сектору, інфраструктурі, різноманітним природно-кліматичним, ресурсним, демографічним характеристикам та навіть історичним особливостям розвитку. Це, поза всяким сумнівом, має накладати певні особливості під час реалізації Україною міжнародних інтеграційних процесів, що відбуваються в сучасному глобалізованому світі – процесів інтеграції окремих країн та їх об'єднань як у політико-правовій, морально-ідеологічній та соціокультурній сферах, так і в сферах економіки, безпеки тощо. При цьому визначення наявних передумов і певних особливостей країни з подальшим їх урахуванням під час реалізації міжнародних інтеграційних процесів має бути здійснено незалежно від напрямів, передумов, темпів та методів здійснення зазначених цих процесів. Усебічне розгортання процесів інтернаціоналізації економічного життя на основі загальносвітової тенденції посилення взаємозалежності і взаємозв'язку економічного розвитку всіх країн світу є об'єктивним фактом, що першочергова увага має бути приділена економічним аспектам проведення й подальшого розвитку інтеграції України у світове господарство.

Термін «інтеграція» (від лат. *integratio* – заповнення, відновлення або *integrum* – цілий) характеризує певні процеси, що спрямовані на забезпечення об'єднання будь-яких окремих та самостійних елементів (частин чогось) в одне ціле шляхом їх взаємозближення та пристосування одного до іншого з поступовим утворенням нової якості на основі нових і розвитку наявних взаємозв'язків. Безумовно, процес інтеграції у цілому, а особливо міжнародної інтеграції зокрема є дуже багатограним процесом, але, як правило, центральною ланкою цього процесу є міжнародна економічна інтеграція – економічне зближення держав і поступове переплетення структур їхніх економік.

Економіка України свого часу пройшла доволі довгий історичний період, пов'язаний як із тісною економічною (політико-правовою та соціально-ідеологічною) міжнародною інтеграцією (у рамках країн – учасниць СРСП), так і з реінтеграцією та руйнацією налагоджених економічних зв'язків під час набуття нею незалежності. Українська економіка за часів розвинутих інтеграційних процесів (наприклад, у 1990–1991 рр.) посідала (за найбільш інтегральним показником стану економіки країни – обсягом валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення) 60-ту сходинку у світовому щаблі господарств із майже 250 економік країн світу.

Реінтеграція України викликала необхідність налагодження нових економічних зв'язків та відновлення раніше діючих на тлі посилення конкуренції з боку економік більш розвинутих країн не дозволили Україні та загальної економічної нестабільності у світі (світові економічні кризи 1997–1998 рр. та 2008 р.). Окрім того,

доволі суттєві втрати зазнала економіка країни внаслідок «особливих умов», в яких перебуває Україна останні п'ять років (анексія частини території та часткова окупація й війна на сході). Внаслідок зазначеного відбулося суттєве зменшення обсягів промислового виробництва в Україні, зокрема: виробництва автомобілів (на 95,7%), тканини (на 91,8%), готового прокату чорних металів (на 63,1%), бензину та дизельного палива (на 41,3%), мінеральних добрив (на 13,6%), а також зменшився видобуток нафти і газового концентрату (на 53,6%) та природного газу (на 41,3%). Розвиток окремих галузей власної промисловості (у першу чергу тих, що становили основу економіки країни та її експортного потенціалу) за ці роки поступово було змінено на імпорт товарів із Китаю та Туреччини (тканини та текстильні вироби), з Білорусії та Литви (бензин та дизельне паливо), з країн Митного союзу (мінеральні добрива) та Європейського Союзу (автомобілі та транспорт). Понад 2/3 загального обсягу промислової продукції України припадає на галузі, що виробляють сировину, матеріали та енергетичні ресурси, а частка машинобудування в структурі промисловості майже у два-три рази нижча за рівень, що мають розвинені країни світу [4]. Загальний стан промисловості України, сектору, що становив її економічну могутність країни, можна охарактеризувати як такий, де виробництво третього та четвертого технологічних укладів промисловості, основу яких становлять металургійна, хімічна та окремі галузі машинобудування, а також паливно-енергетичний комплекс, є домінуючими. Водночас високотехнологічні галузі п'ятого та шостого технологічних укладів, що базуються на розвитку електронної промисловості, обчислювальної, волоконно-оптичної техніки, програмного забезпечення, телекомунікації та інформаційних послуг, біотехнології тощо, становлять незначну частку промислового виробництва країни, хоча саме галузі промисловості цих укладів мають найбільшу частку доданої вартості та рентабельності продукції (послуг/робіт). Промислова продукція, що постачається з України на експорт, являє собою переважно сировинну продукцію з низькою часткою доданої вартості (на додаток ще й з відносно низькою рентабельністю її основних валютних донорів – чорної металургії та хімічної промисловості), а частка сільсько-господарської продукції (зерна) в українському експорті за цей період зросла майже в чотири рази. Сировинний напрям виробничої структури економіки України, розрахований переважно на потреби та можливості експорту за майже повного нехтування захисту внутрішнього ринку та його розвитку, що склався в результаті реінтеграційних та інтеграційних процесів, які відбувалися за часів незалежності країни, робить її надзвичайно залежною від кон'юнктури зовнішнього ринку, звужуючи національні можливості

щодо розвитку національного виробника. Такий стан економіки створює умови до виснажливого та нераціонального використання природних ресурсів, прогресу процесів забруднення і деградації довкілля.

Наведенні характеристики стану економічного розвитку України мали також суттєвий вплив і на динаміку її розвитку. Так, наприклад, станом на початок 2014 р. (до виникнення «особливих умов», в яких перебуває країна) ВВП на душу населення в Україні становив \$7,916, тобто за повних 23 роки (1992–2013 рр.) цей показник виріс на 24%. Водночас, за даними Світового банку, в середньому по країнах світу цей показник виріс на 177% (більш ніж у 7,4 рази вище, ніж в Україні!) і становив \$15,464. Країни, які в 1991 р. знаходилися позаду України на 61–63-му місцях (це були Мексика, Польща та Азербайджан відповідно) за той же період зросли на: Мексика – 172%, Польща – 355% та Азербайджан – 219%, що порівняно зі зростанням української економіки більше, ніж в 7,2, 14,8 та 9,1 рази відповідно [4].

Незважаючи на певний історичний досвід участі України в міжнародних інтеграційних та реінтеграційних процесах, необхідно зазначити, що участь України в процесах міжнародної економічної інтеграції є об'єктивною необхідністю, яка вимагає неухильного та поступового включення економіки України в систему міжнародного поділу праці. Такий підхід до проблеми участі і міжнародних інтеграційних процесів визначається наявними тенденціями, що складаються у світовій економічній системі, а саме:

- посилюється глобальна цілісність світової економічної системи, в якій укріплюється взаємозалежність національних економік на основі поглиблення транснаціональних промислово-фінансових комплексів;

- зростає інтенсивність регіональних міжнародних інтеграційних процесів, що приводить до виникнення великих економічних просторів для забезпечення як зростання масштабів певних видів діяльності, так і сегментації світового ринку та створення відносно замкнутих торгово-економічних блоків та інтеграційних угруповань;

- поглиблюється циклічність економічного розвитку, яка впливає на динаміку, темпи та пропорції як економічного стану окремих країн у цілому, так і окремих елементів та ланцюжків економіки.

Економічна інтеграція України у світове господарство можлива як різними шляхами, так і в різних напрямках. Серед шляхів міжнародної економічної інтеграції України можна, зокрема, відзначити такі:

- активну лібералізацію зовнішньоекономічної політики;

- формування політико-економічного середовища, сприятливого для інвестування у вітчизняну економіку та залучення іноземного підприємства на внутрішньому ринку;

- укладення двосторонніх та багатосторонніх міждержавних економічних договорів та угод, у тому числі присвячених створенню сприятливих умов для міжнародних економічних відносин між усіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності;

- інтенсифікацію інтеграційних процесів у визначених напрямках та формування передумов економічної інтеграції в інших напрямках.

Ураховуючи суттєві результати та наслідки для України як процесів міжнародної економічної інтеграції, так і реінтеграційних процесів, необхідно ретельно підходити як до передумов економічної інтеграції України й методів, темпів та особливостей її здійснення, так і до стратегічних напрямів та тактичних заходів розвитку економічної інтеграції країни. Серед передумов успішного здійснення заходів пов'язаних із проведенням міжнародної економічної інтеграції країни у цілому (інтеграція на макрорівні) й окремих складників економіки країни (інтеграція на мікрорівні), необхідно проаналізувати наявні особливості в умовах, що мають забезпечити отримання бажаних результатів та наслідків. До таких передумов можна віднести такі:

- природно-географічні умови: відносна територіальна близькість, транспортно-зв'язкова інфраструктура, ресурсні та природно-кліматичні умови тощо;

- культурно-етнічні умови: наявність/відсутність суттєвих відмінностей у мові, релігійних вподобаннях, національних культурах, традиціях та звичаях населення;

- загальноісторичні умови: становлення, існування та розвиток державності в країнах, що інтегруються;

- соціально-політичні умови: прагнення к об'єднанню з боку переважної більшості населення в країнах, що інтегруються, та політична воля їхніх керівників.

Визначальною умовою успішного здійснення міжнародної економічної інтеграції країн на макрорівні є також становлення та динамічний розвиток зв'язків і стосунків між окремими суб'єктами економічних відносин країн, що об'єднуються на мікрорівні (підприємств – виробників товарів (послуг, робіт), фінансово-банківських структур, інвестиційних інституцій, торговельних, науково-технічних та дослідних, страхових організацій тощо) – від малого та середнього бізнесу до великих транснаціональних корпорацій та фінансово-промислових груп різних країн. Ця умова впливає з того, що сутністю й основною метою міжнародної економічної інтеграції є формування та реалізація власного потенціалу країн, що інтегруються, на основі багатоваріантності використання наявних у цих країнах чинників економічного розвитку та їх комбінації й навіть розширення «поля діяльності» з допомогою створення єдиного економічного простору та інтернаціоналізації економічного життя. «Ідеальна» картина

розгортання процесу міжнародної економічної інтеграції (яку в першу чергу показують «пропагандисти» інтеграції) виходить із того, що нівелюється межа між внутрішнім ринком окремої країни та міжнародними ринками, створюючи такий собі новий, специфічний «внутрішній» ринок інтеграційного об'єднання (союзу) загалом. Але насправді, виходячи з реалій практичної реалізації інтеграційних процесів у міжнародній економіці, протікає не завжди «лінійно» за висхідною лінією, а є випадки доволі складного і навіть суперечливого процесу, в якому доводиться вирішувати певні проблемні питання, які пов'язані з «неузгодженістю» окремих інтересів і навіть певним «протистоянням» та наявністю окремих «конфліктних ситуацій» між національними економічними інтересами країн, що інтегруються (їхніх політичних та економічних еліт). Тому важливим для успішного здійснення інтеграційних процесів є пошук злагоди та певного компромісу між країнами, що приймають участь у цьому процесі, у вирішенні проблемних питань.

Зближення і зрощування національних економік завдяки реалізації інтеграційних прагнень, як правило, призводить до суттєвого перегляду підходів до розвитку багатьох галузей економіки кожної країни, здійснення заходів щодо пристосування внутрішніх ринків до загальних інтересів країн – учасниць інтеграційного об'єднання шляхом координації їхньої діяльності. Підвищується рівень регулювання господарських зв'язків на макрорівні і на мікрорівні економічних інтеграційних процесів шляхом створення наднаціональних органів управління, до функцій яких належать розроблення та координація економічної політики країн, а також контроль окремих сфер економік країн – учасниць інтеграційних об'єднань. Таке часткове «обмеження економічного суверенітету» одних країн поєднується з частковим «розширенням економічного суверенітету» інших (більш економічно розвинутих та конкурентоспроможних) країн інтеграційних об'єднань. Водночас, поступаючись частиною свого суверенітету, країна – учасниця інтеграційного об'єднання начебто набуває у загальне в користування частину суверенітету інших держав – учасниць цього об'єднання. Це, насправді, є предметом виникнення певних протиріч (неузгодженостей, протистоянь, конфліктних ситуацій), що зазвичай пов'язані з визначенням розумних меж делегування економічного й політичного суверенітету в колективне користування. Прикладом певного «обмеження економічного суверенітету» є доволі обґрунтована вимога приведення національних технічних та технологічних норм та стандартів у відповідність до норм та стандартів, прийнятих в інтеграційному об'єднанні. Начебто всім зрозуміла та справедлива вимога може наносити суттєвий матеріальний збиток національним виробникам (постачальникам послуг, виконавцям робіт),

які постачали продукцію (послуги, роботи) на внутрішній ринок, бо національні норми та стандарти захищали виробників від іноземних конкурентів, продукція яких за митних правил мала відповідати стандартам країни-імпортера. Водночас можливості перебудови економіки за «чужими правилами» (навіть більш прогресивними) значно менші, ніж можливості тих, хто за цими «правилами» функціонує вже певний проміжок часу. Це може наносити серйозні збитки не тільки окремим суб'єктам економіки країни, що інтегрується, а й цілим галузям виробництва та секторам економіки цієї країни.

Таким чином, економічні аспекти міжнародних інтеграційних процесів у цілому й економічна європейська інтеграція зокрема, що являють собою об'єктивно зумовлені та значною мірою регульовані процеси, мають бути спрямовані не тільки на зближення, взаємну адаптацію та поступове переплетення й «зрощення» національних економічних систем країн, що інтегруються, а також і на задоволення (певною мірою) національних інтересів кожної з таких країн.

Міжнародна економічна інтеграція України у цілому та її європейська інтеграція створюють для економіки країни певні можливості саморозвитку за рахунок наявних конкурентних переваг порівняно з іншими країнами, серед яких, зокрема, можна зазначити такі:

- вигідне географічне розташування між Європою та Азією, що дає змогу брати участь у глобальних технологічних ланцюжках;
- наявність запасів корисних копалин і потужностей для первинної їх переробки, що дає змогу будувати підприємства з виробництва продукції більш високих ступенів переділу;
- наявність розвинутого, хоча й застарілого, промислового виробництва, реформування якого простіше і дешевше, ніж створення сучасної промисловості з нуля;
- відносно низька вартість робочої сили за більш високої кваліфікації порівняно з іншими країнами із зіставною заробітною платою.

При цьому існують великі ризики «поглинання» економіки України більш конкурентоспроможними суб'єктами та учасниками міжнародної економічної інтеграції, передусім бізнесом європейських країн, завдяки, зокрема, певним проблемам, пов'язаним з особливостями розвитку та сучасного економіки України, у тому числі таким, як:

- низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках за рахунок значної структурно-технологічної відсталості виробництва та його високої «ресурсної місткості»;
- ресурсно-експортна орієнтованість виробництва, що призводить, окрім низької доданої вартості продукції, до повної залежності стану економіки країни від коливань світової кон'юнктури та обмежує потенціал розвитку країни у цілому;

- несистематичність та нераціональність в оновленні основних засобів виробництва та технологічних систем з урахуванням вимог інноваційно-інвестиційного розвитку;

- регіональна і міжгалузева нерівномірність розвитку економіки країни на тлі високого потенціалу проникнення на внутрішній ринок іноземних транснаціональних корпорацій із підпорядкуванням національного виробництва інтересам економіки іноземних країн;

- недостатня розвиненість власного виробництва для потреб внутрішнього споживчого ринку, що характеризується не тільки суттєвим переважанням на внутрішньому споживчому ринку іноземних товарів над вітчизняними, а й звуженістю внутрішнього споживчого ринку у цілому;

- практична відсутність певних диверсифікованих організаційних форм вітчизняного виробництва та тлі нерозвиненості коопераційних зв'язків та вузької спеціалізації й питомої ваги малих та середніх підприємств у загальному обсязі вітчизняної продукції;

- певний дисбаланс на вітчизняному ринку праці (в першу чергу сектору її висококваліфікованого складника) у цілому й окремих галузях зокрема [5, с. 86].

Таким чином, під час визначення переваг і недоліків (ризиків) міжнародної економічної інтеграції України у цілому та її європейської інтеграції зокрема необхідно враховувати те, як вони відобразяться й вплинуть на національні економічні інтереси країни. Для цього суттєве значення має консенсусне визначення економічною елітою країни, що має стати основою підходу до визначення як отриманих доходів, так і понесених збитків унаслідок економічної інтеграції. Зокрема, оцінювання може бути на основі:

- певних статичних показників, які відображають результати й витрати в бізнес-діяльності, які одержані внаслідок економічної інтеграції та певного перерозподілу активів, ресурсів та отриманих результатів і наслідків;

- певних ефектів і тенденцій, які відображають результати й наслідки процесів економічної інтеграції, розкривають динамічні зміни якісних та кількісних характеристик виробничих потужностей, ефективності, результативності та продуктивності суб'єктів економічної діяльності й економіки країн-учасниць у цілому.

Ураховуючи те, що економічний складник європейських інтеграційних процесів базується як на координації національної економічної політики країн в інтересах об'єднання європейських країн у цілому, так і на здійсненні суверенних валютних повноважень Європейським центральним банком за взаємодії з національними центральними банками країн-учасниць (Європейська система центральних банків), методи та інструменти забезпечення захисту національних економічних інтересів країн, що

інтегруються, стає проблемою, що має бути вирішена як у процесі її європейської інтеграції, так і під час удосконалення її результатів та наслідків.

Для визначення концептуальних підходів до проведення міжнародної економічної інтеграції (у тому числі до реалізації заходів, що забезпечують виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом) з урахуванням наявних передумов успішного її здійснення, існуючих певних конкурентних переваг та можливих проблем, що мають ризик виникнення під час та після реалізації інтеграційних процесів, необхідно ретельно дотримуватися певних принципів. Серед принципів розбудови ефективної та результативної міжнародної економічної інтеграції, що на практиці довели свою доцільність, можна назвати принципи, які свого часу були розроблені Жаном Моне та викладені у концепції європейського будівництва («Декларація Шумана») й передбачають, що [6]:

- інтеграція країн у цілому та економічна інтеграція між ними зокрема не може бути метою країни, а являє собою лише один із засобів досягнення прийнятих на загальнодержавному рівні національних цілей та вирішення визначених у країні, що інтегрується, завдань та пріоритетів. Інтеграція сама по собі не може бути панацеєю від наявних у країні економічних та суспільних проблем, а слугує лише інструментом для їх вирішення;

- інтеграція країн у цілому та економічна інтеграція між ними зокрема не може здійснюватися хаотично та безсистемно, а потребує поступовості руху до спільного майбутнього за чітко визначеним планом дій, суворій послідовності реалізації заходів «крок за кроком» (англ. *step by step*). Шлях проведення економічної інтеграції, який апробований та довів свою обґрунтованість на практиці, являє собою послідовне проходження таких етапів:

- а)** зона вільної торгівлі – угода між країнами про усунення всіх тарифних і кількісних обмежень на взаємну торгівлю;

- б)** митний союз – країни-учасниці не тільки ліквідують тарифні і кількісні обмеження на свою внутрішню торгівлю, а й запроваджують загальний зовнішній тариф на торгівлю з третіми країнами;

- в)** спільний ринок – додатково до умов митного союзу існує вільна мобільність чинників виробництва, вводяться загальні обмеження на рух виробничих чинників із третіми країнами;

- г)** економіко-політичний союз зі спільною економічною, грошово-кредитною та валютною політикою – об'єднання країн, що передбачає союз з єдиною економічною політикою, «наднаціональним» урядом створеної конфедерації та великими економічними повноваженнями тощо;

- інтеграція країн у цілому та економічна інтеграція між ними зокрема потребує створення (з подальшим схваленням усіма членами

інтеграційного процесу) адекватного механізму його реалізації, який давав би змогу:

а) сприймати певні наявні протиріччя як джерело подальшого розвитку інтеграційних процесів;

б) приймати збалансовані стосовно національних інтересів різних сторін рішення та доводити їх до виконання.

Реалізація зазначених принципів здійснення та розвитку інтеграційних процесів багато в чому залежить від вибраних країною – учасницею цих процесів методів забезпечення реалізації та підходів до її втілення на практиці. Серед таких методів заслуговують на увагу такі:

- інституціональні методи – сукупність адміністративно-організаційних заходів та певних акцій, що забезпечують як початок інтеграційних процесів, так і їх розвиток та поглиблення, врегулювання певних питань;

- функціональні методи – методи, основою яких є лібералізація економічних відносин та зовнішньоекономічних зв'язків (забезпечення вільного просування та обміну товарами (послугами) між підприємствами та країнами у цілому у великому ринковому просторі) на тлі обмеження адміністративного втручання з боку органів державного управління та контролю.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Так чином, на підставі викладеної характеристики міжнародної економічної інтеграції України та проблемних аспектів її розвитку можна зробити такі висновки:

- Незважаючи на певний історичний (як позитивний, так і негативний) досвід участі України в міжнародних інтеграційних та реінтеграційних процесах, участь країни в процесах міжнародної економічної інтеграції є об'єктивною необхідністю, яка вимагає неухильного та поступового включення економіки України в систему міжнародного поділу праці. При цьому економічна інтеграція України у світове господарство можлива як різними шляхами, так і в різних напрямках.

- Передумовами успішного здійснення заходів, пов'язаних із проведенням міжнародної економічної інтеграції країни у цілому (інтеграція на макrorівні) й окремих складників економіки країни (інтеграція на мікрорівні) є глибокий та детальний аналіз низки чинників, у тому числі природно-географічних, культурно-етнічних, загальноісторичних та соціально-політичних умов інтеграції. Суттєвими передумовами успішного здійснення міжнародної економічної інтеграції країни є становлення та динамічний розвиток міжнародних економічних відносин та зв'язків і стосунків між окремими суб'єктами економічних відносин у країні, що об'єднується.

- Реалізація інтеграційних процесів у міжнародній економіці є доволі складним і навіть суперечливим процесом, у якому доводиться

вирішувати певні проблемні питання, що пов'язані з «неузгодженістю» окремих інтересів і навіть певним «протистоянням» та наявністю окремих «конфліктних ситуацій» між національними економічними інтересами країн, що інтегруються (їхніх політичних та економічних еліт). Тому важливим для успішного здійснення інтеграційних процесів є пошук злагоди та певного компромісу між країнами, що приймають участь у цьому процесі, у вирішенні проблемних питань.

- Україна в процесі міжнародної економічної інтеграції у цілому й її європейської інтеграції зокрема має певні можливості саморозвитку за рахунок наявних конкурентних переваг порівняно з іншими країнами. Серед таких переваг, зокрема, можна зазначити: вигідне географічне розташування між Європою й Азією; наявність запасів корисних копалин і потужностей для первинної їх переробки; наявність розвиненого, хоча і застарілого, промислового виробництва, реформування якого простіше й дешевше, ніж створення сучасної промисловості «з нуля»; відносно низька вартість робочої сили за більш високої кваліфікації.

- Міжнародна економічна інтеграція України стикається з певними ризиками «поглинання» її економіки більш конкурентоспроможними та потужними суб'єктами та учасниками міжнародної економічної інтеграції завдяки певним особливостям розвитку економіки країни. До таких «проблемних» чинників можна віднести: низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках; ресурсно-експортна орієнтованість виробництва; несистематичність та нераціональність в оновленні основних засобів виробництва та технологічних систем з урахуванням вимог інноваційно-інвестиційного розвитку; регіональну і міжгалузеву нерівномірність розвитку економіки країни на тлі високого потенціалу проникнення на внутрішній ринок іноземних транснаціональних корпорацій; недостатню розвиненість власного виробництва для потреб внутрішнього споживчого ринку; практичну відсутність певних диверсифікованих організаційних форм вітчизняного виробництва та тлі нерозвиненості коопераційних зв'язків; певний дисбаланс на вітчизняному ринку праці тощо.

- Під час визначення переваг і недоліків (ризиків) міжнародної економічної інтеграції України у цілому та її європейської інтеграції зокрема необхідно враховувати те, як вони відобразяться й вплинуть на національні економічні інтереси країни на основі консенсусного підходу до визначення як отриманих доходів, так і понесених збитків унаслідок економічної інтеграції, а також методів та інструментів забезпечення захисту національних економічних інтересів країни, що інтегруються.

- Серед принципів розбудови міжнародної економічної інтеграції, що мають забезпечити

її ефективність та результативність, можна відзначити такі:

а) інтеграція не може бути метою країни, а являє собою лише один із засобів досягнення національних цілей;

б) інтеграція не може здійснюватися хаотично та безсистемно, а потребує поступовості руху до спільного майбутнього за чітко визначеним планом дій, суворій послідовності реалізації заходів;

в) інтеграція потребує створення адекватного механізму реалізації плану дій щодо об'єднання країн;

г) інтеграція має забезпечити підвищення продуктивності та ефективності функціону-

вання національної економічної системи кожної з країн, що об'єднуються, та їх результативність.

Реалізація зазначених принципів здійснення та розвитку інтеграційних процесів багато в чому залежить від вибраних країною – учасницею цих процесів методів забезпечення реалізації та підходів до її втілення на практиці. Наведені висновки потребують подальшого більш глибокого дослідження, результати якого мають забезпечити гармонізацію, координацію та уніфікацію соціально-економічної політики країн – учасниць інтеграційних об'єднань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 02.03.2019).
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 7 лютого 2019 р. № 2680-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19> (дата звернення: 02.03.2019).
3. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535 (дата звернення: 02.03.2019).
4. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку : монографія / за ред. В.М. Геєця. Київ : Інститут економічного прогнозування НАН України, 2015. 1008 с.
5. Трансформація світового фондового ринку: світові тенденції та виклики для України : монографія / за ред. Ю.В. Макогона. Донецьк : ДонНУ, 2013. 267 с.
6. Гальчинский А.С. Экономические кризисы и циклы мирового развития : монография. Киев: АДЕФ – Украина, 2010. 258 с.
7. Сіденко В.Р. Політика завершення формування Європейського економічного і валютного союзу: основні тенденції та можливі наслідки для України. *Економіка України*, 2014. № 10. С. 51–66. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_10_6 (дата звернення: 25.02.2019).
8. Амелин А. Экономические итоги развития независимой Украины: аналитический обзор. *Business Views*, 2017. № 1. URL : <https://businessviews.com.ua/ru/economy/id/ekonomika-ukrainy-1314/> (дата звернення: 25.02.2019).
9. Управление развитием промышленных предприятий в условиях неоиндустриализации: механизм, модели и методы : монография / общ. ред. Р.Н. Лепы. Киев : Институт экономики промышленности НАН Украины, 2018. 162 с.
10. Шульга М. Принципи та аспекти європейської інтеграції. *Освіта регіону*. 2011. № 1. URL : <http://social-science.com.ua/article/396> (дата звернення: 02.03.2019).